ROSTUL LUI DUMNEZEU ȘI IMPLICAȚIA DIAVOLULUI ÎN AFORISMELE LUI GRIGORE VIERU

DOI: 10.5281/zenodo.3364359

Doctor în filologie **Olesea GÎRLEA**
Institutul de Filologie Română „Bogdan Petriceicu-Hasdeu”

Scriu pentru că vreau să-l văd pe Dumnezeu aproape.
Gr. Vieru, *Taina care mă apără*

THE GOD'S SIGNIFICANCE AND THE DEVIL'S IMPLICATION IN GRIGORE VIERU'S APHORISMS

Summary. The Good and the Evil as factors of evolution and the development of inter-human relations, progress and regression, were concretized by two archetypal images, by two concrete metonymized or personified representations. The God, as the positive energy representative and the devil as opposed to it. The article has as an axis of analysis the aphorisms of Grigore Vieru, in which appears the divine and the worldly experiences. The massive presence of aphorisms in which the name of God appears denotes the profoundly Christian education of the poet, the omnipresence of God by the status of universe creator, there are visible attempts to define God by recognizing and valuing the Romanian values, by invoking the divinity, the stereotype and the Romanians output of patterns, the unfavorable historical conjuncture, etc.

Several dionisyac hypostases are reflected by the woman's image, the physical and the metaphysical aspect of devil, a representative spirit of maximum vigilance, with multiple faces and temptations. We have identified different relationships between God and devil in Grigore Vieru' aphorisms, especially the co-operation, interdependence and adversity.

Keywords: Apollonian, Dionysiac, identity, demonization, mask, good, evil.

Rezumat. Binele și Răul, ca factori de evoluție și dezvoltare a relațiilor interumane, a progresului și regresului, au fost concretizați prin două imagini arhetipale, prin două reprezentări concrete metonimizate sau personificate. Dumnezeu, ca reprezentant al energiei pozitive și diavol, ca opus al acesteia. Articolul are drept axă de investigație aforismele lui Grigore Vieru în care apare experiența divinului și a teluricului. Prezența masivă a aforismelor în care figurează numele lui Dumnezeu denotă educația profund creștină a poetului, omniprezența lui Dumnezeu prin statutul de creator al Universului, sunt vizibile încercări de definire a lui Dumnezeu prin recunoașterea și prețuirea valorilor românești, prin invocarea divinității, stereotipia și ieșirea din tipare a românului, conjuncturile istorice nefaste etc.

Câteva ipostaze ale dionisiacului sunt reflectate prin imaginea femeii, fizicul și metafizicul diavolului, reprezentant al spiritului vigilenței maxime, cu multiple fațete și ispite. Am identificat relații diferite dintre Dumnezeu și drac în aforismele vierene și anume de conlucrare, interdependență și adversitate.

Cuvinte-cheie: apolinic, dionisiac, identitate, demonizare, mască, bine, rău.

Este greu și practic imposibil să demonstrezi neverosimilul, însă dualitatea unor fenomene și reprezentări cum ar fi lumina și întunericul, binele și răul, adevărul și minciuna, albul și negrul, apa și focul, muntele și prăpastia constituie adevăruri irecuzabile cu care ne confruntăm în permanență. Pentru aceste dualități și pentru semnificațiile lor, mintea omenească a găsit o explicație și o expresie concretă, metonomizată sau personificată. E vorba de două reprezentări distincte cu proiecții fantastice, grafice și picturale numite prin cuvinte concrete – Dumnezeu, ca reprezentant al energiei pozitive, și diavol, ca antipod al acesteia.

Pentru fiecare dintre reprezentările în cauză au apărut domenii de cercetare care le examinează în parte. Dumnezeu este revendicat de religie și credința în mântuire, iar diavolul este obiectul de studiu al demonologiei, ocultismul fiind disciplina care se situează oarecum între ele. În pofida unor interdicții, accesul lui Dumnezeu și al diavolului apare în alte științe, a fost preluat și s-a bucurat de interpretare în filosofie, psihologie, botanică, literatură, muzică, pictură, cinematografie etc. Acestor forțe opozabile li s-au inventat regate, palate cerești și subterane, calități și defecte, culori, îndeletniciri și atribuții, toate din dorința umană de a arăta complexitatea apolinicului și a dionisiacului.

Termenul Dumnezeu derivă din latinescul *Deus* „(care provine din rădăcina indo-europeană *deiwo* – sau *dyeu* – de unde și Jupiter și *dies*, zi – adică ceva luminos), care, în înțelesul său cel mai comun, este principiul și fundamentul ultim al acestei realități. Astfel

BDD-A24156 © 2019 Academia de Științe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 12:49:52 UTC)

este înțeles ca bine sau ca izvor al oricărui lucru bun, și mai ales, ca izvor al fiecărei valori etice" [1, p. 250]. Iar diavolul își adjudecă o mulțime de ipostaze și nume (Satan, Necuratul, Aghiuță, Ucigă-l crucea, Cel Rău, Naiba etc.), fiind opúsul lui Dumnezeu, îngerul căzut și răzvrătit. Termenul diavol provine din greacă *diábo-les* și are înțelesul de „cel care dezbină" sau Satana, în evreiește *Satan* adică „cel care se împotrivește", este „o personificare a răului. Maestru al deghizărilor, trupul său hibrid – cu coarne și picioare de țap, aripi de înger căzut, gheare sau copite și coadă cu solzi – îi dovedește natura înfricoșătoare. Este simbolizat prin balaur, șarpe sau bazilisc" [2, p. 201].

Paul Ricoeur, în eseul *Răul. O sfidare a filozofiei și teologiei,* aduce în discuție răul (ca și Dumnezeu) din perspectiva unui Dumnezeu, stăpân al binelui și al răului, al percepției răului ca un obiect al mâniei lui Dumnezeu sau a originii demonice a răului în Dumnezeu, pe de o parte, al bunătății lui Dumnezeu prin aceea că El combate răul încă de la începuturile creației, pe de alta. Problema răului stă sub forma unei totalități problematice care are de oferit răspuns la câteva întrebări: De unde vine răul? De unde vine faptul că noi îl facem? Ce trebuie să facem împotriva răului? De ce eu trebuie să sufăr? Ricoeur categorisește răul în *rău comis, rău îndurat* și *rău metafizic* ce presupune răul moral (păcatul), suferința și moartea, dar aduce drept mărturie în același context al răului vinovăția, violența și doliul. Problema răului solicită, în opinia lui Ricoeur „o convergență între gândire și acțiune (în sens moral și politic) și o transformare spirituală a sentimentelor" [3, p. 51]. Răul este concretizat după Ricoeur în trei stadii ale spiritualizării lamentației: Primul stadiu constă în integrarea ignoranței. „A spune nu știu de ce; așa stau lucrurile; există hazard în lume – reprezintă gradul zero al spiritualizării plângerii, redusă pur și simplu la ea însăși" [3, p. 55]. Al doilea stadiu al spiritualizării lamentației, după Ricoeur, este „a o lăsa să se reverse ca plângere împotriva lui Dumnezeu" [3, p. 55]. Acuzația la adresa lui Dumnezeu constând aici în „nerăbdarea speranței" [3, p. 56]. Al treilea stadiu al spiritualizării lamentației „în lumina aporiei speculației, constă în a descoperi că motivele pentru a crede în Dumnezeu nu au nimic de-a face cu nevoia noastră de a explica suferința. Aceasta (suferința) nu constituie un scandal decât pentru cine îl concepe pe Dumnezeu ca sursă a tot ce este bun în creație, deci inclusiv a indignării împotriva răului, a curajului de a-l îndura și al elanului de simpatie față de victimele lui; atunci noi credem în Dumnezeu în ciuda răului" [3, p. 57]. A crede în Dumnezeu în ciuda… și a-l iubi pe Dumnezeu pentru nimic „făcându-l pe Satan să piardă astfel pariul inițial" [3, p. 57] constituie esența credinței adevărate. Iubirea necondiționată a divinității este pentru Ricoeur o cale de ieșire din lamentație, din orizontul plânsului continuu despre nedreptatea noastră.

Prin urmare, credința în rău și în Dumnezeu derivă dintr-o libertate a alegerii: sufăr pentru că mă pedepsește Dumnezeu (făcându-l astfel părtaș al originii demonice) sau ripostez în suferință: „nu, Dumnezeu nu a vrut asta; cu atât mai puțin el a vrut să mă pedepsească" [3, p. 55]. Prin alegerea noastră, Dumnezeu poate deveni Cel care provoacă suferința sau poate fi martor al suferinței noastre. A crede în Dumnezeu, fără a aștepta recompense sau pedepse, constituie, după P. Ricoeur, adevărata credință și reprezentare a Atotputernicului.

Am ales aforismele lui Grigore Vieru, deoarece ele catalizează înțelesuri axiale și anume chintesența experienței divinului și demonicului, a unei trăiri și simțiri expuse într-o frază sau o propoziție. Unele dintre ele conțin poanta care uimește așa cum poate uimi deseori deznodământul neașteptat al unui roman. Criticul literar Th. Codreanu evocă faptul că „mărturia de credință a lui Grigore Vieru este deschisă și sinceră" [4, p. 52]. Am remarcat și noi prezența masivă a aforismelor în care predomină numele lui Dumnezeu, ceea ce ne face să deducem că Gr. Vieru a avut o educație profund creștină, l-a căutat pe Dumnezeu în momentele de tensiune existențială maximă și l-a recunoscut în lucrurile simple, dar absolut necesare existenței, cum ar fi pâinea, iubirea, creația/inspirația, mama. Apropierea de Dumnezeu l-a marcat și i-a definit scrisul, i-a determinat un fel de comportament special cu divinitatea în care există mult respect și prețuire pentru creația divină din care derivă și contribuția personală. Creația este pentru Gr. Vieru un exercițiu prin care te poți apropia de Dumnezeu. „Este rușinos să mănânci pâinea fudul, căci pâinea este de la Dumnezeu"; „Eu știu că Dumnezeu mă iubește, dar nu știu pentru ce" [5, p. 402]; „Atât doresc, Doamne: să cobor ca un abur cald din numele Tău peste tot ce îngheață ca suflet, peste tot ce capătă chip de suferință și rană" [5, p. 404]; „Scriu pentru că vreau să-l văd pe Dumnezeu aproape" [5, p. 409]; „Truda din copilărie m-a pregătit pentru truda de mai târziu a scrisului: osteneala scrisului mi-a întărit credința în Dumnezeu; credința în Dumnezeu m-a pregătit pentru împăcare și liniște; și toate vin din truda copilăriei" [5, p. 410]; „Nu-mi cer iertare nici chiar în fața patriei, dacă știu că am dreptate înaintea lui Dumnezeu" [5, p. 414]; „Să mă alunge Domnul de pe cărarea altor păcate, că pe drumul urii, al pizmei și al trădării piciorul meu n-a călcat nicicând" [5, p. 422]; „Neînce-

BDD-A24156 © 2019 Academia de Științe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 12:49:52 UTC)

tată-mi este aducerea aminte/ De Dumnezeu, de maică-mea, de poezie./ Ea rouă proaspătă-mi presoară pe cuvinte, / Făptura-ntreagă mi-o păstrează vie" [5, p. 424]; „Îl iubesc pe Dumnezeu chiar dacă pare să fi uitat de patria mea, îmi iubesc patria chiar dacă pare să-l fi uitat pe Dumnezeu" [5, p. 433]; „Întind brațele către Dumnezeu, dar nu-i vâr degetele în ochi" [5, p. 434].

Poetul a încercat să-l definească pe Dumnezeu în câteva aforisme, în care Creatorul universului este văzut ca ființă a tuturor lucrurilor, principiul suprem al ordinii cosmice. Metafizicul la Gr. Vieru poate fi perceput prin apelul la lucruri fizice, palpabile, credibile, iar calități precum iertarea și sublimul fac parte din aurora divină: „Pe Dumnezeu îl poți întâlni pretutindeni: în stropul de rouă, în lumina soarelui, în ochii florilor, în cântecul izvoarelor și al privighetorilor. Dar îl vei cunoaște cu adevărat în muzică" [6, p. 215]; „Dumnezeu a fost copil, pentru că numai imaginația unui copil supranatural a putut să creeze universul" [6, p. 216]; „Când vom afla din care adâncuri și taine izvorăște muzica, atunci vom afla totul despre Dumnezeu" [6, p. 372]; „Un gând măreț poate trăi singur o veșnicie, ca Dumnezeu în ceruri" [6, p. 377]; „Iertarea în iubire este unul din darurile care se potrivește mai mult pentru Dumnezeu. Iar Dumnezeu e plin de daruri" [6, p. 378]; „Dumnezeu este frumos într-o floare, puternic în respirația focului și bun în lacrima unei mame" [6, p. 405]; „Dumnezeu este părintele bătrânilor, fratele mai mare al copiilor, povățuitorul tinerilor, prietenul furnicilor și cunoscutul viselor noastre" [6, p. 413].

Prin câteva aforisme poetul încearcă să deducă modul de a gândi și a acționa a lui Dumnezeu, ele pot fi considerate veritabile argumente ontologice, teleologice, morale ale existenței lui Dumnezeu și ale numelui său, totodată surprindem ideea filosofică despre „teza participației" lui Dumnezeu care este creator și martor al destinului creaturilor Sale: „Poate că nici Dumnezeu nu crede în oameni, dar îi este rușine să-și nege propria creațiune" [5, p. 371]; „Dumnezeu a îngrămădit pe Pământ toate frumusețile naturii și n-a lăsat pe Lună niciun copac căruia să-i sărute fiecare frunză nebunii care vor să lepede pământul" [5, p. 371]. Poetul e conștient că Dumnezeu nu este accesibil fizicului/vizibilului, dar acesta nu-i un argument pentru care ar trebui să se renunțe la El, ci să fie căutat cu ardoare în metafizic: „Două lucruri sunt imposibile: a vedea cu ochii pe Dumnezeu și a povesti dragostea" [6, p. 207]; „Dacă nu găsești în singurătate pe Dumnezeu, prinde bine și prietenia maimuței" [6, p. 209]; „Două sunt cele pe care le-am iubit fără să le văd mai întâi: Dumnezeu și patria" [6, p. 213]; „Să ai un prieten în familie, unul în țară, unul în lume și Unul în cer. Mai mulți numai Dumnezeu poate avea" [5, p. 397]; „Nici chiar bunul Dumnezeu nu poate înlocui lipsa mamei, dar milostenia Lui se bucură și de atât: să fie Tată" [5, p. 404]; „După ce a clădit munții, trebuia oare Dumnezeu să plămădească și furnicuța, nu s-a putut odihni liniștit în urma unei munci uriașe?! Uite că n-a putut. Și poate că a ostenit la fel de mult la crearea ei" [5, p. 411]; „Dacă Dumnezeu înflorea iarba, ar fi trebuit să nu dea viață oițelor" [5, p. 418]; „Păcat că Dumnezeu, zidind națiunile, a lăsat treburile păcii pe seama lor" [5, p. 420]; „Aproape toți oamenii mari s-au plecat în fața lui Dumnezeu, iar Dumnezeu în fața lor" [5, p. 421]; „Atunci când Dumnezeu pune mâna pe capul cuiva, pur și simplu se mai odihnește și el puțin" [5, p. 427]; „În afară de cele pe care le-a zidit Dumnezeu jos pe pământ și sus în cer, n-a mai înălțat nimic altceva; doar din când în când creierul unui geniu pe care oamenii îl distrug până la urmă" [5, p. 427]; „Făcând atâtea frunze, Dumnezeu n-a mai semănat și flori de culoare verzuie" [5, p. 434].

Poetul condamnă orice răzvrătire împotriva lui Dumnezeu sau punere sub semnul îndoielii a existenței sale, deoarece credința este una dintre cele șapte virtuți creștine (prudența, dreptatea, curajul, cumpătarea, speranța, mila): „Luptând împotriva lui Dumnezeu, mai poți oare zidi și înălța pacea între oameni?!" [6, p. 209]; „Credința în Dumnezeu nu este neputință și slăbiciune, ci una din formele caracterului cinstit" [6, p. 213]; „Oricât de jos am cădea, ne vom lovi în căderea noastră de chipul lui Dumnezeu" [6, p. 215]; „A spune adevărul înseamnă a locui chiar în ochii lui Dumnezeu, din care poți cădea numai odată cu lacrima Sa" [6, p. 215]; „Cine trăiește în dreptatea Lui Dumnezeu se adaugă propriului nume ca piatra scumpă inelului" [6, p. 217].

O categorie aparte de aforisme în care apare numele lui Dumnezeu este conectată la identitatea românească, prin acestea poetul cinstește neamul, limba, condamnă dezbinarea, sinuciderea. Gr. Vieru este considerat pe bună dreptate, așa cum afirmă poetul și criticul literar Daniel Corbu, „un tribun în apărarea limbii române și a ființei românești" [7, p. 273]. Aducem câteva exemple de aforisme vierene, care dovedesc cu prisosință cinstirea și apărarea valorilor românești, ele sunt, după cum relevă criticul M. Cimpoi, o dovadă de „jertfelnică dăruire neamului și limbii române, transformată în crez" [7, p. 23]: „Am dreptul de a fi iubit de Dumnezeu măcar și pentru faptul că nu am făcut niciun rău limbii române" [6, p. 218]; „Cinstește și apără legea neamului tău, la fel limba seminției în care ai fost zidit, și Domnul va înmulți viața ta,

BDD-A24156 © 2019 Academia de Științe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 12:49:52 UTC)

iar numele tău va fi înnoit și după moarte" [6, p. 213]; „Sfântul Matei spunea că omul n-are dreptul să despartă ceea ce Dumnezeu a unit și noi suntem atât de despărțiți" [5, p. 371]; „Dreptatea mea cea dintâi este Limba Română în care lucrează iubirea lui Dumnezeu" [5, p. 396]; „Dacă ai fost copil sub cerul toamnelor românești este o crimă să-ți curmi zilele lăsate de Dumnezeu" [5, p. 401]; „Noi putem aduce pe Dumnezeu și pe copii ca martori ai limbii noastre române" [5, p. 421]. Dacă Dumnezeu este martor al spiritualității și identității naționale românești, diavolul este văzut de poet ca un oponent al identității naționale „Tămâia și alfabetul latin – acestea două au să-l termine pe diavol" [5, p. 401].

Apartenența la o națiune este un motiv de mândrie. Există totuși printre aforismele lui Gr. Vieru câteva în care este condamnată aroganța, trufia, grandomania românului prin contrastul celor două personificări opozabile, Dumnezeu și diavol: „Românul numai cu Dumnezeu n-a ciocnit un pahar" [5, p. 404]; „Românul îi rușinos, dar uneori poate lua de cumătru și pe Dumnezeu" [6, p. 205]; „Românul dacă ar învia pentru un ceas din morți, ar merge mai întâi la cumătru-său, că fratele poate să mai aștepte" [5, p. 414]; „Românul dezmiardă și drăgălășește, până și pe diavol l-a numit Michiduță – crezând astfel că îl păcălește și-l îmbunează, pe dracu" [6, p. 198].

Este firesc să ne întrebăm de unde vine această prezentare în negativ a românului, cu siguranță originile le putem găsi în inconștientul colectiv românesc. Profesorul Constantin Negreanu, filolog care s-a remarcat în domeniul paremiologiei prin lucrarea *Istoria proverbului românesc,* vorbește despre reprezentarea etnocentrală a românului cu recunoașterea unor calități și defecte cum ar fi cele din proverbul „românul e fiul dracului" [apud. 8, p. 78] sau din proverbul care reflectă felul de a fi al mai multor naționalități în contrast izbitor cu firea aprigă a românului: „Țiganul, când îi-e foame, cântă, boierul se plimbă cu mâinile înapoi, iar românul nostru își aprinde luleaua și mocnește într-însul" [8, p. 102]. Iuliu Zanne, în monumentala antologie în 12 volume *Proverbele românilor din România, Basarabia, Bucovina, Ungaria, Istria, Macedonia*, oferă câteva exemple în care românul este pus în contrast cu diavolul sau își însușește o parte din atribuțiile Necuratului: „Românu-i bășina dracului, Românul când ridică un sac de paie îi al dracului" [9, 282-283], înțelesul fiind în aceste aforisme și proverbe cu dublu sens, pe de o parte se are în vedere unele particularități negative ale românului, pe de alta, este scoasă în evidență capacitatea excepțională a românului de a ieși învingător din situații dificile, de a găsi soluții pentru diferite probleme, de a radiografia la timpul potrivit și în interesul său situația. Sunt însușiri specifice, cum ar fi agilitatea, șiretenia, perfidia cu ajutorul cărora românul poate să se înrudească sau chiar să-l depășească pe Necuratul, relevante sunt cazurile lui Păcală, Dănilă Prepeleac, Stan Pățitul, cei care învinge situațiile complicate printr-un joc abil al fuziunii prostiei cu înțelepciunea. În acest sens este concludent aforismul lui Gr. Vieru „Făcându-mă frate cu dracul, aleg numai puntea care mănâncă draci" [5, p. 373], o parafrazare a proverbului popular „Fă-te frate cu dracul până treci puntea".

Tema demonului dominat de om este puternic ancorată în cultura europeană, în majoritatea cazurilor diavolul este păcălit, iar prin această strategie abilă i se iartă omului tentațiile satanice. Exemplul lui Faust în multiplele sale variante este relevant aici. Există și opinii contradictorii referitoare la acest subiect, spre exemplu, Răzvan Codrescu, în lucrarea *Gâlceava dracului cu lumea. Mic tratat de demonologie aplicată*, menționează că „înfrățirea cu dracul este rezultatul unei întregi mentalități vicioase – una dintre bazele explicative ale ratărilor noastre istorice" [10, p. 85]. Poți alege doar între alb și negru, varianta gri nu există sau, creștinește vorbind, între Dumnezeu și dracul. Deoarece „profilaxia și terapia Răului nu țin de puterile omenești (ce pot constitui o condiție favorizată, iar nu o cauză efectivă), ci de puterea Binelui dumnezeiesc, cu care creștinul este chemat să con-lucreze în toate" [10, p. 86]. În opinia aceluiași autor, omul a fost creat după chipul și asemănarea lui Dumnezeu, deci se poate raporta la modul absolut al dumnezeirii, orice înfrățire cu dracul fiind exclusă.

Nu doar românul este văzut în culori sumbre sau cu dublu înțeles în proverbele românești, dar și alte națiuni cum ar fi țiganul, turcul, rusul, grecul sunt trecute într-un registru negativ în urma vicisitudinilor istorice și contactului nefast cu reprezentanții acestor națiuni. Acest aspect problematic depășește însă aria problematică a articolului nostru. Revenind la aforismele lui Gr. Vieru, în aceeași ordine de idei, remarcăm că sunt apreciate calități ale altor națiuni în contextul binecuvântării divine cu har specific, cum ar fi germanii și japonezii care sunt pentru poet un exemplu demn de urmat: „Pe Dumnezeu să vopsească florile și pe neamț să tragă drept linia să nu-i înveți, că numai le încurci" [5, p. 405]; „Pe Dumnezeu, pe japonezi și pe nemți îi poți găsi întotdeauna acasă ocupându-se cu ceva" [5, p. 420].

Câteva aforisme în care apare numele lui Dumnezeu sunt parte dintr-un tribut adus conjuncturilor istorice nefaste, pe care poetul le condamnă cu vehemență: „Comuniștii au vrut să biruie pe Dumnezeu într-un chip prăpădit din Pererâta mea; comuniștii

BDD-A24156 © 2019 Academia de Științe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 12:49:52 UTC)

au vrut să învingă Prutul" [5, p. 402]. Comunismul a fost cea mai radicală ideologie ateistă din istorie, dar și perioada în care a trăit și activat poetul, privat de libertăți și confruntat cu antimodele omenești: „Nu durerea osândei o simt, Doamne, în toată ființa mea, ci rănile umilirii și rușinii de a fi răstignit între cei doi tâlhari – Lenin și Stalin!" [5, p. 404]; „Într-un fel, cenzura mă ajutase: m-a făcut mai subtil. Știam că, dacă un gând reușește să treacă printre cornițele melcului, va trece ușor și printre coarnele dracului" [6, p. 214].

Alte aforisme conțin două personaje contradictorii puse față în față, e vorba de Dumnezeu (sau diavol) și moarte, cele care dau sens și rost existenței, ambele mijlocesc o deschidere spre misteriosul metafizic: „Una dintre cele mai mari satisfacții ale mele este că Divinitatea și Moartea nu pot fi lingușite" [6, p. 202]; „Doamne, eu știu că mulți se roagă bunătății și răbdării Tale numai de aceea că nu pot linguși moartea. Și tu îi ierți" [6, p. 371]; „Când doi bătrâni ajung să nu se vadă în ochi, să știi că nu diavolul este cel care-i încrâncenează, ci moartea care se apropie" [6, p. 395].

Prin numele lui Dumnezeu, Grigore Vieru definea noțiuni cum sunt limba și cuvântul, o dovadă în plus că pe acestea le datorăm harului divin și începuturilor originare: „Limba este creația omului prin Dumnezeu. Mai sus, omul nu s-a putut ridica. Mai sus, Domnul a ridicat numai stelele pe cer și brazii pe munți" [6, p. 216]; „Cuvintele sunt surorile mele pierdute și regăsite prin mila și dragostea lui Dumnezeu" [5, p. 401].

Femeia, în unele dintre aforismele lui Grigore Vieru care conțin noțiunea Dumnezeu sau drac, este contradictorie. Ea se află sub protecția sau lipsa de protecție a lui Dumnezeu și sub ispita diavolului. Mitul femeii păcătoase deschide o arie tematică fertilă în literatură, axele pornind de la păcatul originar spre demonizarea vrăjitoarei și ajungând până la misoginie. Grigore Vieru a condamnat prin aforisme avortul, lipsa dragostei pentru copii, răutatea feminină: „Câți sfinți și câți martiri are Dumnezeu nu știe nici El dacă numărăm și pruncii măcelăriți în pântecul femeilor" [5, p. 374]; „Pe femeia care poate să nască, dar nu dorește un copil, nici Dumnezeu nu știe cum s-o ajute" [5, p. 378]; „O femeie n-are motive să fie și rea, iar dacă are, înseamnă că Dumnezeu i-a dat numai atât: frumusețe" [5, p. 393]; „Femeia deapănă pe coarnele dracului, și dracul stă cuminte" [5, p. 207]; „Mai la vale de coarnele dracului îi casa femeii mele" [5, p. 405].

Și paremiologia românească, de altfel, este destul de productivă în ipostaze și demonizări ale femininului, iată doar câteva exemple: „Baba-i calul dracului"; „Femeia îl judecă pe dracul și-l socoate dator"; „Femeii nici dracul nu-i vine de hac"; „Unde baba face nici dracul nu desface"; „Baba e talpa iadului" etc.

În studiul lui Răzvan Codrescu *Gâlceava dracului cu lumea. Mic tratat de demonologie aplicată*, găsim următoarea explicație despre manifestările feminine ale diabolicului: „eternul feminin este mai predispus maleficului decât cel masculin; nu numai că există demoni-femei, dar femeia propriu-zisă ajunge adesea o unealtă a răului, reușind, la limită, să-l întreacă și să-l sperie, pe dracul însuși" [10, p. 77]. Este o opinie marcată de misoginism, am spune, căreia i se poate replica printr-un citat preluat de la D. Rougemont, prin care surprinde rostul, unicitatea și aportul fiecărei părți, fără a declara un război dintre sexe: „Femeia nu este mai diabolică decât bărbatul, ci mai ușor de înșelat, pentru că ea e lipsită de obiectivitate, de concizie în aprecieri, de distanță în raport cu realul sau cu un cuvânt: de replică. Ea pune prea puțină rațiune în exercițiul plin de emoție al caritășii sale. Ea este lipsită de formă, și bărbatului îi revine rolul să-i dea o asemenea formă. Dar dacă bărbatul dimpotrivă, începe să o adore, să aducă un cult valorilor feminine, el o lipsește pe femeie de sprijinul său și transformă ispita în care alunecă în cădere iremediabilă. Eva e cea care a început. Din cauza lui Adam lucrurile au ieșit atât de rău" [11, p. 142].

Unele aforisme vierene sunt adevărate rugi către divinitate, ele denotă limitele ființei umane, invocă nedreptatea, greutățile și motivele discordiei: „Doamne, eu știu că nu-i creștinește, dar nu pot iubi pe toți oamenii – sunt prea mulți" [5, p. 395]; „Oamenii, Doamne, se poartă rău cu Tine, fie din cauza bogăției, fie din cauza sărăciei. De aceea nu trebuie să existe nici oameni bogați, nici oameni săraci" [5, p. 397]; „Doamne, strânge-mă și pe mine la piept, nu numai necazurile mele" [5, p. 404].

Am identificat relații diferite dintre Dumnezeu și drac în aforismele vierene și anume conlucrare, interdependență, adversitate în unele cazuri. Ambele figuri se condiționează reciproc, fiind doi poli opuși ai existenței: „Dumnezeu din creația Sa și diavolul din meseria lui trăiesc" [11, p. 396]; „Numai după ce vei cunoaște pe Dumnezeu, pe Diavol și pe oameni, numai atunci vei putea spune, că te cunoști pe tine însuți"; „Bun sau rău, în clipa în care moare, omul nu simte ajutorul nimănui – nici al lui Dumnezeu, nici al Necuratului, simte numai că moare" [5, p. 382]; „Omul nu poate fi cunoscut în afara lui Dumnezeu. Și tocmai în afara legii poate fi întâlnit cel mai des" [5, p. 397].

Înainte de a purcede la prezentarea rolului diavolului în aforismele lui Grigore Vieru, al fizicii și al metafizicii diavolului, e cazul să amintim despre câteva studii recente și anume: Paul Carus, *Istoria diavolului* (1900); Gerald Messadie, *Istoria generală a diavolului* (1993); Robert Muchembled, *O istorie a Diavolului*

BDD-A24156 © 2019 Academia de Științe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 12:49:52 UTC)

(2000). Acestea conturează deplin reprezentarea pe care o întruchipează spiritul malefic de-a lungul epocilor pornind de la superstiții, cutume, tabu, simbol, arhetip. Diavolul a evoluat de la statutul zoomorfic la umanizare, iar calea pe care a parcurs-o este o trecere de la exteriorizare la interiorizare prin psihologizare. Actualizarea și prezența continuă a maleficului se datorează unui „fenomen (n. n. intens) de reciclare" [12, p. 23], baza arhaică se păstrează, dar se adaugă semnificații noi.

Studiul lui Denis de Rougemont *Partea diavolului,* în capitolul intitulat *Diavolul în dumnezeii noștri și în maladiile noastre,* aduce în vizor câteva noi moduri de manifestare și preluare a diavolului în diferite domenii și moduri de accepție, autorul lansează ideea absenței unui portret clar al diavolului „toate portretele lui sunt tot atâtea victorii pe care le-a obținut asupra complezenței și credulității noastre" [11, p. 7]. Rougemont insistă asupra ideii că oamenii refuză să creadă în Satan datorită imaginii concrete pe care și-o fac despre el (o reprezentare fioroasă cu coarne etc.), cel mai mare trucaj al diavolului fiind acela de a ne face să credem că el pur și simplu nu există. De la ideea de mit și reprezentare fantastică, realitate spirituală, diavolul este asociat cu tot ceea ce este rău, măștile și camuflările/transpunerile sale în realitate sunt infinite. Aducem câteva exemple ale diavolului în societatea actuală preluate de la D. Rougemont, este vorba de *demonul poliției* caracterizat prin meticulozitatea exagerată în siguranța și scanarea fiecărui individ, *demonul siguranței* prin care se înțeleg asigurările sociale și sterilizarea, în scopul prevenirii și combaterii unor eventuale pericole, *demonul popularității* câștigate prin familiarism, contacte facile și agreabile, la care se adaugă *depersonalizarea* – ca apanaj demonic ce constă în capacitatea de camuflare prin pierderea eului și a responsabilităților personale, *diavolul în biserică.* D. Rougemont se referă la biserică ca instituție preocupată de menținerea sa în lume, nu de a „aprinde focarele strălucitoare ale purificării", *diavolul teolog* – Rougemont vorbește despre „prejudecata omului modern care habar n-are de teologie, crede că se poate lipsi de ea, dar nu se privează de privilegiul de a face teologie fără s-o știe" [11, p. 102] și *diavolul scriitor* caracterizat de tentația diabolică de a se apropia și de a-l substitui pe Dumnezeu prin scris, de a se autoriza. Rougemont spune că „voința, creația, nevoia de a scrie pur și simplu, coincid în profunzimile lor cu tentația luciferică" [11, p. 107]. Diavolul este ilustart de același autor ca fiind „stăpân și maestru al confuzionismului" [11, p. 93]. Astfel căile Celui Rău se extind și capătă proporții tot mai ample, chiar și acolo unde credem că e imposibil să apară.

Misterul răului este una dintre temele favorite în literatură, tema diavolului și a diabolizării este un subiect care a inspirat o mulțime de autori printre care J. W. Goethe, F. Sologub, M. Bulgakov, F. Dostoievski, K. Mann, H. Miller, L. Weisberger, V. Vasilache, A. Plămădeală, Au. Busuioc, S. Baștovoi, V. Babansky, N. Ciobanu etc. Lista autorilor care au abordat această temă rămâne deschisă.

Fizicul diavolului în aforismele vierene conține trăsături bestiale și monstruoase. Diavolul este un locuitor al unui ținut tenebros aflat într-un conflict etern cu forțele pozitive, el este ispititor al naturii umane: „Mă tem mai mult de coada lui Michiduță, decât de coarnele sale" [6, p. 207], „Rușinea la drac este scrisă pe coada lui, dar a spălat-o ploaia" [5, p. 221]; „Dacă diavolul se travestește în bou să nu-l pui la plug" [5, p. 396]; „Ferește-te să cazi pe spate, dacă nu vrei să cazi pe coarnele diavolului" [5, p. 402]; „Mă tem să desenez un diavol, deoarece știu că mă urmărește până și dintr-un desen" [5, p. 431].

Metafizicul diavolului reflectă ispitele diabolice, cum ar fi banul, nu în zadar circulă în popor proverbul „Banul e ochiul dracului", dar și unele acțiuni concrete ale Celui Rău cum ar fi tortura, calomnia, meticulozitatea: „Diavolul două cărți le știe pe de rost: cartea dracilor și Biblia. Alte scrieri în biblioteca sa nu găsești. Afară doar de cartea de bucate în care se descrie modul de preparare a inimii și a creierului uman" [5, p. 425] „A rugat dracul pe ban să-i desfacă un nod" [5, p. 395]; „Veți găsi în lemnul ușii de la biserică pe care o repară diavolul și cuiul care a băut sângele Mântuitorului" [5, p. 405]; „În abecedarul dracilor îngerul este desenat cu coarne mai mari ca ale dracilor" [5, p. 405]; „În lista Diavolului sunt înzestrate toate calitățile și toate slăbiciunile omenești. Diavolul acționează după liste. Ca și bolșevicii" [5, p. 430].

Tragismul lui Dumnezeu în aforismele vierene constă în ideea că El este martor al falimentului creației sale, fiind conștient de vulnerabilitatea omului în fața răului: „Nu de puterea diavolească se teme Dumnezeu, ci de slăbiciunile omului" [5, p. 415]; în alt aforism surprindem îndemnuri și sfaturi în legătură cu ispitele diavolului: „Copiii se pot juca cu Diavolul, dar nu-i lăsați să-l legene" [5, p. 421], pentru că prin ispita curiozității, diavolul i-ar ademeni în capcanele sale și i-ar duce în lumea somnului de veci.

Câteva aforisme relevă conservarea imaginii diavolului în eternitatea naturii umane, divizată între Bine și Rău, ele reprezintă, datorită interiorizării, partea întunecată a ființei umane. Diavolul are corespondent în psihanaliză conceptul de *umbră*. Demonizarea omului sau a spațiului destinat traiului devine prilej pentru meditații concrete: „Omul, dacă vrea, își trage

BDD-A24156 © 2019 Academia de Științe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 12:49:52 UTC)

coarnele îndărăt, ca melcul" [6, p. 198]; „Nu dracul din pragul casei mele mă supără, ci chiotul său" [5, p. 205]; „De ce-mi măsurați nasul știind că Necuratul din voi are o coadă atât de lungă" [5, p. 383]; „Dracul, dacă-l lași să te pieptene, îți face cărare pe unde vrea el" [5, p. 403]; „De sute și sute de ori, omul împletește prin semnul crucii pe care și-l face o plasă în care se căznește să prindă diavolul din el" [5, p. 405], crucea fiind simbol al creștinismului, care are cel mai puternic efect asupra diavolului și asupra uneltirilor lui.

Aforismele sunt un exercițiu intelectual prin care Gr. Vieru își exprimă concluziile unor trăiri și simțiri, experiența și esența credinței, eternul conflict dintre două forțe opozabile ale universului – Dumnezeu și diavol. Conflictul dintre bine și rău este unul constant, apare la majoritatea popoarelor și literaturilor lumii. Prin aforismele în care apare Dumnezeu și diavolul, Grigore Vieru ne prezintă latura întunecată și pe cea luminoasă a condiției umane. În aforismele lui Gr. Vieru este prezent un Dumnezeu absolut, care este martor, nu călău al creației sale. Prin reprezentarea diavolului în aforisme ca fiind unul vigilent, cu multiple fațete și ispite, Grigore Vieru caută să prevină și să ferească ființa umană de pericolul răului. De aici derivă tragismul existenței și al veșnicilor ezitări în balanța binelui și a răului.

BIBLIOGRAFIE

1. Enciclopedie de Filosofie și Științe umane. București: ALL Educațional, 2004. 1208 p.
2. Gibson C. Cum să citim simbolurile. București: Litera International. Traducere de S. C. Graal Soft SRL, 2010. 254 p.
3. Ricoeur P. Răul. O sfidare a filozofiei și teologiei. Traducere de Bogdan Ghiu. București: Art, 2008. 58 p.
4. Codreanu Th. Duminica mare a lui Gr. Vieru. În: Grigore Vieru în umbra lui Orfeu, coord. Vl. Caraman. Chișinău: Garomont-Studio, 2015, p. 48-59.
5. Vieru Gr. Taina care mă apără. Iași: Princeps, 2008. 682 p.
6. Vieru Gr. Ghicitoare fără sfârșit. Chișinău: Prut Internațional, 2005. 228 p.
7. Cimpoi M, coord. Grigore Vieru. Poetul, seria Academica. Chișinău: Știința 2010. 463 p.
8. Negreanu C. Istoria proverbului românesc. Bârda: Cuget românesc, 1998. 154 p.
9. Zanne I. Proverbele românilor din România, Basarabia, Bucovina, Ungaria, Istria, Macedonia, Vol. VI. București: Scara, 2004. 780 p.
10. Codrescu R. Gâlceava dracului cu lumea. Mic tratat de demonologie aplicată. București: Nemira, 2005. 126 p.
11. Rougemont D. Partea diavolului. Iași: Institutul European, 1999. 209 p.
12. Pop-Curșeu I. Diavolul, o mască sumbră mereu reciclată. În: Steaua, nr. 11, noiembrie 2015, p. 23-26.

Theodor Kiriacoff. Ilustrație la *Apocalips*, 1930.

BDD-A24156 © 2019 Academia de Științe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 12:49:52 UTC)